

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/sluzba/wyposazenie-funkcjonari/1918-1939/odznaczenia-1918-1939/teksty-i-dokumenty/44509,Teksty-i-dokumenty.html>
2024-07-16, 17:37

Odznaka I Batalionu Pogranicznego Poznańskiego

Odznaka I Batalionu Pogranicznego Poznańskiego, stacjonującego w Szczypiornie. Jednostka ta powstała w okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego, składała się z ochotników powiatu ostrowskiego i kaliskiego. W dniu 02.12.1918 r. zmuszono Niemców do opuszczenia Szczypiorna i po zajęciu koszar zakwaterowano sztab wraz z kompaniami, przyjmując 07.12.1918 r. nazwę „I Batalion Pograniczny Poznański” (rozkaz Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 41/04.12.1918 r.). Batalion wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim, w składzie jego wojsk jako jednostka zwarta. Żołnierzem tego batalionu był m.in. Jan Mertka (ur. 27.07.1899 r.), który został śmiertelnie ranny w starciu z Grenschutzem i był pierwszym poległym w powstaniu. Odznaka w kształcie krzyża. Pokryta jest zieloną emalią z cienkim złotym paskiem na całym obwodzie, w środku skrzyżowany miecz z pochodnią. Na nich osadzona jest okrągła tarcza z bieżącym dookoła napisem na białym tle „I Batalion Pograniczny Poznański w Szczypiornie”, w środku na czerwonym tle umieszczono srebrnego orła. Na ramionach krzyża widnieje data - 10.11.1918 r.

Odznaka Korpusu Ochrony Pogranicza „Za Służbę Graniczną”

Odnaka została zatwierdzona przez ministra spraw wewnętrznych 31 października 1928 r., a wprowadzona w życie rozkazem dziennym Korpusu Pogranicza nr 85/28. Mimo zastrzeżeń co do wzoru odznaki, minister spraw wojskowych zatwierdził ją ostatecznie 18 stycznia 1929 r. W dolnej części odznaki widniał orzeł (godło państwowe według wzoru z 1927 r.), który w szponach trzymał gałązki laurowe tworzące wieniec. Wieniec ten był związany wstążką (na dole), układającą się pod orłem w formie łuku. Na wstążce widniał napis: „Za Służbę Graniczną”. Górną część wieńca spinał mały wieniec okrągły, którego pole pokrywała granatowa emalia z zieloną obwódką. W środku tego wieńca widniał napis: „KOP”. W centralnej części odznaki umieszczono słup graniczny na tle 25 promieni słońca, emaliowany w białe – czerwone barwy. Na słupie zamocowano wypukłą tabliczkę metalową z godłem państwa.

Zgodnie z regulaminem, odznakę nadawano żołnierzom Korpusu Ochrony Pogranicza, którzy „przyczynili się do podniesienia służby i którym tak w służbie, jak i poza nią byli wzorem i przykładem dla drugich” oraz osoby, które położyły szczególne zasługi „dla rozwoju i dobra Korpusu Ochrony Pogranicza”. Prawo do nadawania odznaki przysługiwało: dowódcy KOP (w odniesieniu do oficerów), szefowi sztabu Dowództwa KOP (w odniesieniu do szeregowych Dowództwa i oddziału sztabowego), dowódcom brygad (w odniesieniu do szeregowych dowództwa brygady, szwadronów i przydzielonych szkół), dowódcom półbrygad (w odniesieniu do szeregowych dowództwa półbrygady oraz szeregowych szwadronów, wchodzących w skład półbrygady), dowódcy baonów (w odniesieniu do szeregowych danego baonu) i dowódcy dywizjonów żandarmerii (w odniesieniu do szeregowych żandarmerii). Prawo do noszenia odznaki osobom cywilnym i oficerom spoza formacji miał dowódca KOP na wniosek dowódców brygad i batalionów.

Odnakę noszono na mundurze, po lewej stronie piersi, poniżej guzika kieszeni górnej (u oficerów) lub na wysokości trzeciego guzika kurtki (u szeregowych). Niedozwolone było noszenie odznaki na wstążce orderowej, jak odznaczenia państwowe. Do odznaki dawano także legitymację uprawniającą do noszenia odznaki pamiątkowej KOP. Uprawnieni

nabywali odznakę na koszt własny, z wyjątkiem szeregowych niezawodowych służby czynnej, którzy otrzymywali ją bezpłatnie. Wykonywaniem odznaki pamiątkowej KOP zajmował się warsztat grawerski Stanisława Reisinga w Warszawie (ul. Niecała 10) i Bronisława Grabskiego w Łodzi (ul. Zakątna 59/61).

Źródło: Opracowano na podstawie artykułu Krzysztofa Filipowa „Falerystyka Korpusu Ochrony Pogranicza 1926 – 1939.”

Nieznana odznaka Korpusu Ochrony Pogranicza

Od wielu lat wśród badaczy historii Korpusu Ochrony Pogranicza (1924-1939), a szczególnie osób zajmujących się falerystyką wojskową, toczy się dyskusja na temat aluminiowej odznaki z wyobrażeniem słupa granicznego stojącego nad napisem KOP w otoczeniu wieńca laurowego. Część historyków przekonana jest, że była ona poprzedniczką odznaki pamiątkowej KOP „Za służbę graniczną” wprowadzonej w 1928 roku. Taki pogląd wyrazili m.in. Rafał Stolarski i Marek Wroński, autorzy bodajże pierwszego opracowania poświęconego odznakom pamiątkowym formacji^[1]. Pozostali historycy, a szczególnie Krzysztof Filipow, wieloletni dyrektor Muzeum Wojska Polskiego w Białymstoku^[2], wyrażali pogląd, że odznaka ta miała charakter tzw. korpusówek^[3], noszonych na kołnierzach mundurów KOP. Żaden z badaczy nie podaje jednak przekonującego uzasadnienia lub materiału źródłowego potwierdzającego ich pogląd. Niniejszy artykuł ma na celu zakończenie powyższej dysputy i ostateczne wyjaśnienie roli jaką pełniła ta odznaka.

Przypomnijmy, że w sierpniu 1924 roku, w związku z katastrofalną sytuacją w zakresie bezpieczeństwa na pograniczu wschodnim II Rzeczypospolitej, Rada Ministrów na wniosek gen. Władysława Sikorskiego podjęła decyzję o utworzeniu Korpusu Ochrony Pogranicza,

jako specjalnej formacji wojskowej podległej resortowi spraw wewnętrznych. Dowódcą formacji został wyznaczony gen. dyw. Henryk Odrowąż-Minkiewicz. To właśnie z jego inicjatywy, po dwóch latach walk na pograniczu wschodnim (granica z Rosją Sowiecką) i północno-wschodnim (granica z Litwą), podjęte zostały pierwsze próby wprowadzenia odznaki pamiątkowej formacji. Oficerowie dowództwa KOP zdawali sobie bowiem sprawę, że odznaka taka sprzyjałaby ściślejszemu związaniu żołnierzy i integrowałaby oficerów i podoficerów zawodowych pełniących w niej służbę. Wprowadzenie odznaki stałoby się także swoistym wyróżnieniem dla żołnierzy sumiennie pełniących trudną i niebezpieczną służbę graniczną. Dlatego też, w marcu 1926 roku, dowództwo formacji ogłosiło konkurs na wzór odznaki honorowej i dyplomu „Za ochronę granic Rzeczypospolitej Polskiej”. Na początku maja tego roku, spośród nadesłanych projektów komisja konkursowa wybrała pracę oznaczoną godłem „Legun”, tj. *pośrodku tarczy w formie krzyża o ramionach połączonych promieniami umieszczony stylizowany orzeł a na ramionach napis Korp. Ochr. Pogr.* Wprawdzie dowódca formacji w sierpniu 1926 roku zwrócił się do Ministra Spraw Wojskowych z wnioskiem o jej zatwierdzenie, ale prawdopodobnie ze względu na uwagi co do jej kształtu i ogólnego wyglądu nie została ona zatwierdzona. Dopiero po ponad dwóch latach, w październiku 1928 roku, zatwierdzony został nowy wzór odznaki KOP „Za służbę graniczną”. Miała ona całkiem odmienny kształt niż poprzednia: pośrodku owalnej ażurowej odznaki umieszczony został orzeł trzymający gałęzie lauru tworzące wieniec zwieńczony pierścieniem z napisem KOP, za orłem umieszczono stylizowany biało-czerwony słupek graniczny z godłem, a w tle rozłożone zostały symetrycznie promienie. W styczniu 1929 roku Minister Spraw Wojskowych wyraził zgodę na noszenie odznaki przez oficerów i szeregowych. Wróćmy jednak do nieznanej odznaki, która wg Rafała Stołarskiego i Marka Wrońskiego mogła być poprzedniczką tej zatwierdzonej w 1928 roku. W obu przypadkach na odznakach umieszczone zostały trzy wspólne elementy: słupy graniczne (w przypadku odznaki z 1928 roku z godłem na tablicy), wieniec laurowy oraz skrót KOP. Na nich zasadniczo podobieństwa się kończą. Ponadto w zachowanych rozkazach KOP z lat 1926-1928 nie ma żadnej wzmianki o ustanowieniu jakiegokolwiek „przejściowej” odznaki pamiątkowej. Czy więc byłaby ona rodzajem odznaki żołnierskiej ustanowionej dla żołnierzy pogranicza? Za taką wersją mógłby świadczyć jedynie rodzaj mocowania, tj. na dwa metalowe wąsy. Przypomnijmy jednak, że materiał ikonograficzny dotyczący formacji wskazuje, że na żołnierzach mundurów KOP noszone były zasadniczo odznaki szkół podoficerskich (dwa skrzyżowane karabiny w otoczeniu wieńca laurowego), orkiestr wojskowych (stylizowana lira) oraz podmajstrów i majstrów wojskowych różnych specjalności. Na żadnym znanym mi zdjęciu nie ma jednak żołnierza z odznaką słupa granicznego otoczonego wieńcem, noszoną na kołnierzu munduru. Więc może była to odznaka którejś z brygad lub pułków KOP?

Pośrednio odpowiedź na zasadnicze pytanie czym była ta odznaka znajduje się według mnie wśród zadań jakie powierzone zostały tej formacji. Oprócz zadań związanych z polityczną, wojskową i celną ochroną granicy państwowej, KOP miał prowadzić na pograniczu szeroko pojętą działalność kulturalno-oświatową. W ramach tej działalności na początku lat trzydziestych, w porozumieniu z Państwowym Urzędem Wychowania

Fizycznego i Przynależności Wojskowej (WF i PW), w pasie działania oddziałów KOP utworzone zostały komendy pasów granicznych i komendy rejonowe PW, które podlegały dowództwom batalionów i brygad. Zakładano, że działalność młodzieży z pogranicza w ramach PW przyczyni się do jej obywatelskiego i fizycznego przygotowania do służby w armii. Natomiast w przypadku rezerwistów, stałe ćwiczenia w miejscowych hufcach PW miały utrzymywać ich w osiągniętej wcześniej sprawności wojskowej. Praca PW w warunkach całego pogranicza KOP, tj. od rejonu Grajewa aż po Zaleszczyki (pas o długości około 2.300 km i szerokości około 30 km), prowadzona była w trudnych warunkach terenowych, przy braku dobrej komunikacji, w wielu miejscach w środowisku ludności przez wiele lat zaniedbywanej gospodarczo i kulturalnie przez zaborców. Dlatego działalność PW na tym terenie miała mieć charakter długofalowy, a w początkowym okresie skupiała się na zjednaniu przychylności społeczeństwa kresowego[4].

W związku z tym, że struktura Przynależności Wojskowej została oparta na zasadach wojskowych, członkowie (junacy) tej organizacji mieli być jednolicie umundurowani. 21 maja 1929 roku rozkazem Państwowego Urzędu WF i PW w Warszawie wprowadzone zostało umundurowanie członków PW, na które składały się: bluza-koszula, spodnie, płaszcz sukieny, płaszcz nieprzemakalny, obuwie i nakrycie głowy z orzełkiem PW[5]. W przypadku oddziałów (hufców) PW KOP korzystały one z umundurowania wydawanego z zasobów formacji lub kupowanych z dotacji przydzielanych przez dowództwo KOP. Podobnie jak umundurowanie żołnierzy KOP, również mundury PW KOP w pewnym stopniu różniły się od mundurów PW prowadzonego przy pułkach piechoty. Najważniejszym elementem była właśnie oznaka PW KOP, która w porozumieniu z Państwowym Urzędem WF i PW została wprowadzona rozkazem dowódcy KOP z dniem 19 marca 1932 roku. Oznaka tak jak wcześniej wzmiankowałem przedstawiała słup graniczny wsparty na tarczy z wytłoczonym napisem KOP, a całość otoczona była wieńcem z dwóch gałęzi laurowych. Wysokość oznaki wynosiła 41 mm, a szerokość 27 mm. Wykonana była z metalu barwy srebra nieoksydowanego. Oznaka została zaprojektowana przez kpt. Stanisława Zielińskiego, od 1931 roku komendanta rejonowego PW Brygady KOP „Wołyń”. Noszona była przez ćwiczących junaków na naramiennikach przepisowego munduru lub płaszcza PW kroju wojskowego. Należy w tym miejscu wspomnieć, że na naramiennikach wykonywanych z materiału mundurowego (przy wszyciu o szerokości 50 mm, zwążając się ku górze do 35 mm) naszywane były dodatkowe naramienniki barwy ciemnogrnatowej[6], na których za pomocą metalowych wąsów (długości około 12 mm) montowane były oznaki PW KOP. Poza tą oznaką junacy PW KOP, tak jak wszystkie oddziały formacji, nie mogli nosić żadnych cyfr lub dodatkowych liter. Natomiast w przypadku członków PW KOP, którzy nie mieli własnych mundurów dowództwo KOP zezwoliło na noszenie oznaki naturalnej wielkości na lewej klapie cywilnego ubrania lub na lewej kieszeni bocznej ubrania sportowego[7].

Wydaje się, że powyższe ustalenia powinny ostatecznie zakończyć polubownie toczącą się do tej pory dyskusję na temat tej oznaki, nie przyznając racji żadnej ze stron, gdyż jak wykazałem była to oznaka naramienna. Pozostaje jedynie kwestia zdjęć żołnierzy, na

mundurach, których znajdują się opisywane oznaki. W moim przekonaniu świadczą one jedynie o tym, że ich posiadacze byli wcześniej junakami PW KOP, a po powołaniu do służby wojskowej chcieli poszczycić się swoją wcześniejszą działalnością w Przystosowaniu Wojskowym[6].

Opracował: **Artur Ochał**

Źródło: W tekście zamieszczono fotografię odznaki, przechowywanej w Sali Tradycji Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej w Białymstoku.

[1] R. E. Stolarski, M. Wroński, *Odznaki pamiątkowe Korpusu Ochrony Pogranicza*, Tarnowskie Góry 2000. Książka wydana została w serii „Barwa żołnierza polskiego”: R. E. Stolarski, *Odznaki pamiątkowe Korpusu Ochrony Pogranicza*, [w:] *Korpus Ochrony Pogranicza w 70 rocznicę powołania*. Materiały z konferencji popularnonaukowej pod red. Lecha Grochowskiego, Kętrzyn 1994.

[2] K. Filipow, *Falerystyka Korpusu Ochrony Pogranicza (1926-1939)*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” Białystok 2002, nr 15; tenże: *Falerystyka Korpusu Ochrony Pogranicza (1926-1939)*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 2003, nr 2.

[3] Wydaje mi się, że w przypadku mundurów z okresu II Rzeczypospolitej bardziej poprawną nazwą byłaby oznaka kólnierzowa.

[4] A. Szuber, *Przystosowanie wojskowe na Kresach*, PZ, nr 28, 30 I 1934, s. 5.

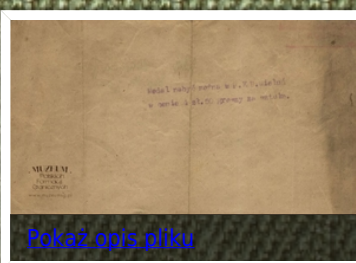
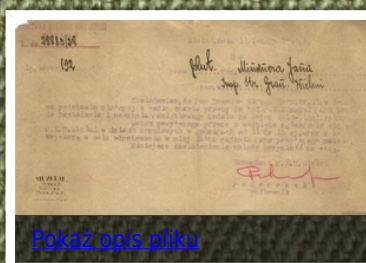
[5] Jerzy S. Wojciechowski, *Mundury Przystosowania Wojskowego*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, Białystok, 2006, nr 19.

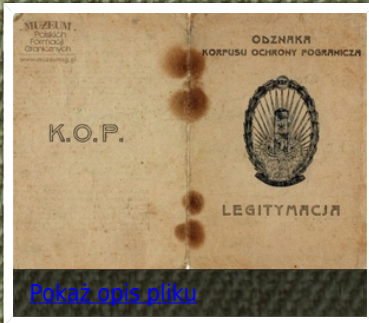
[6] J. S. Wojciechowski, *Mundury Przystosowania Wojskowego..*

[7] ASG, KOP, sygn. 541.842, Rozkaz dowódcy KOP nr 8 z 5 III 1932 r.

[8] W zbiorach autora są dwa zdjęcia wykonane w zakładzie: W. J. Majewski „Studio” w m. Korzec.

Dokumenty

Pokaż opis pliku

Pokaż opis pliku

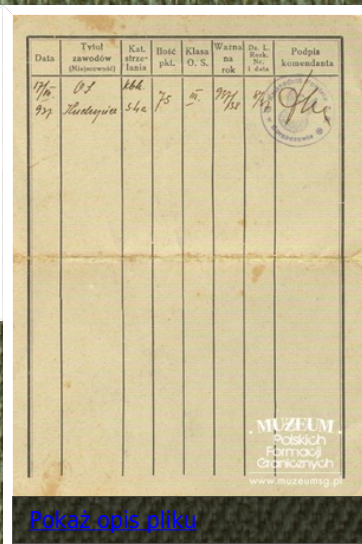
Pokaż opis pliku

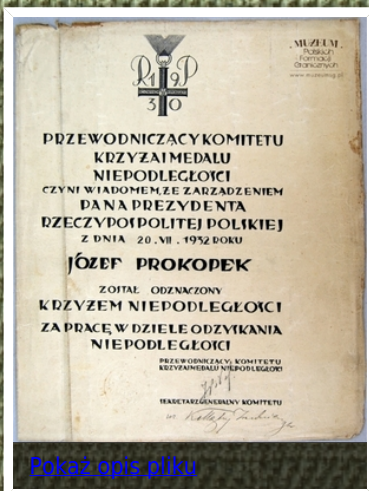
Pokaż opis pliku

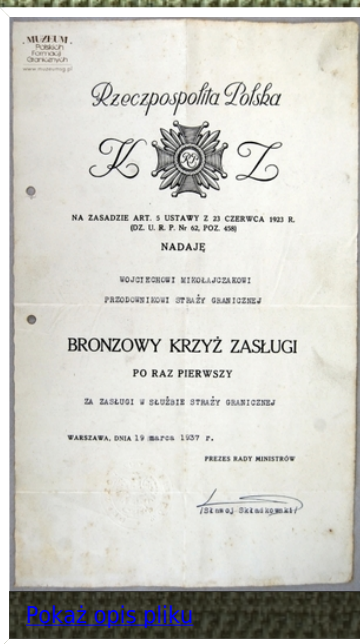
Pokaż opis pliku

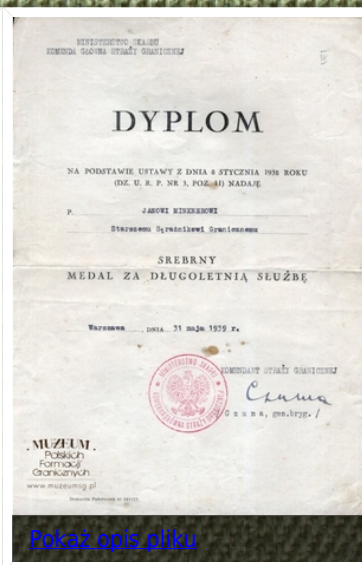
Pokaż opis pliku

Pokaż opis pliku

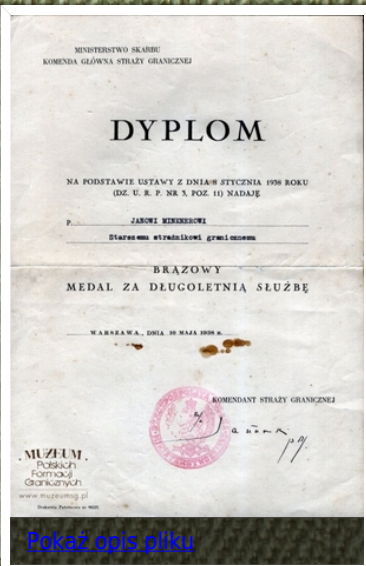
Pokaż opis pliku

Pokaż opis pliku

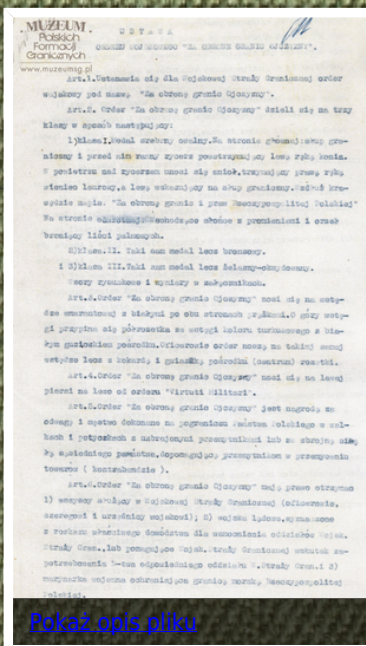

[Pokaż opis pliku](#)

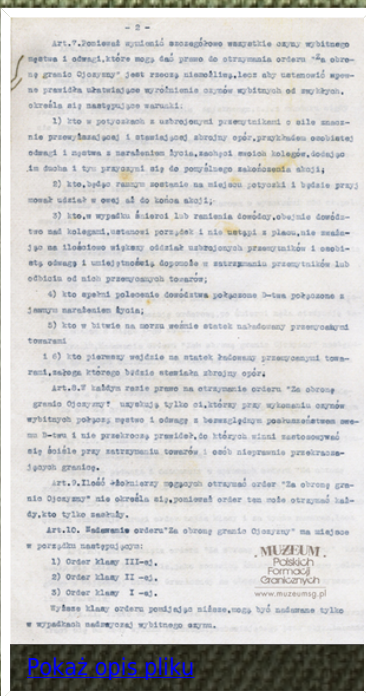

[Pokaż opis pliku](#)

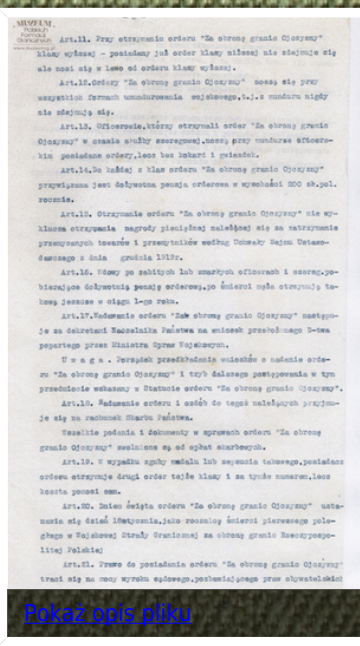
Ustawa Orderu Wojskowego „Za Obronę Granic Ojczyzny”

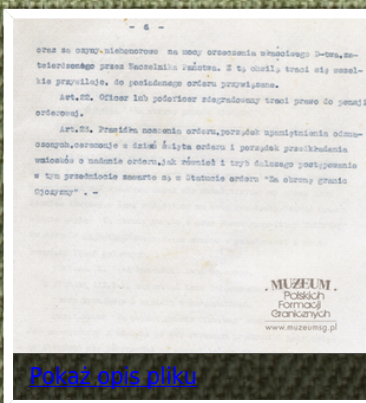
[Pokaż opis pliku](#)

[Pokaż opis pliku](#)

[Pokaż opis pliku](#)

[Pokaż opis pliku](#)

MUZEUM
Polskich
Formacji
Granicznych
www.muzeum.pl